

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

Денис О.Б., Кубишина Н.С.

**Методологія наукових
досліджень в маркетингу
навчально-методичний комплекс**

*Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для здобувачів ступеня доктора
філософії за спеціальністю 075 «Маркетинг»*

Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2021

Рецензенти: *Войтко С.В., доктор економічних наук, професор*

Відповідальний
редактор *Солнцев С.О., доктор фізико-математичних наук, професор*

*Гриф надано Методичною радою КПП ім. Ігоря Сікорського (протокол № 2 від 09.12.2021 р.)
за поданням Вченої ради факультету менеджменту та маркетингу (протокол № 4 від
22.11.2021 р.)*

Електронне мережеве навчальне видання

Денис Оксана Борисівна, доктор. екон. наук, доц..

Кубишина Надія Сергіївна, канд. екон. наук, доц.

Методологія наукових досліджень в маркетингу НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

Методологія наукових досліджень в маркетингу: навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс] : навч. посіб. для здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 075 «Маркетинг» / Денис О.Б., Кубишина Н.С.; КПП ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021.– 62 с.

Навчальний посібник представляє собою навчально-методичний комплекс для вивчення та закріплення матеріалу з дисципліни «Методологія наукових досліджень в маркетингу». Методичний матеріал рекомендовано для роботи на практичних та лекційних заняттях, самостійної роботи, використання в умовах дистанційного навчання здобувачів з маркетингу.

© О. Б.Денис, Н. С.. Кубишина, 2021

© КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021

ЗМІСТ

1.	Вступ	4
2.	Опис навчальної дисципліни	5
3.	Структура навчальної дисципліни	7
4.	Робота на практичних заняттях	42
5.	Самостійна робота студентів	48
6.	Виконання індивідуального семестрового завдання	50
7.	Питання для контролю знань	53
8.	Рекомендована література	58

ВСТУП

Сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні вимагають розробки освітніх програм дисциплін, які б відповідали новітнім підходам до підготовки докторів філософії здатних належним чином виконувати фундаментальні та прикладні наукові дослідження, інтегрувати їх з навчальним процесом та практичною діяльністю.

Необхідною складовою навчального процесу є його методичне забезпечення, яке дозволяє слухачам кращим чином опанувати дисципліну, а також набути необхідних для доктора філософії знань, вмінь, навичок та компетенцій.

Водночас, підготовка докторів філософії є новим напрямком в розвитку інституційного забезпечення науки, і, відповідно, недостатньо забезпеченою з методичної точки зору.

З огляду на вищенаведене, актуальність розробки навчально-методичного комплексу з дисципліни «Методологія наукових досліджень в маркетингу» не викликає сумніву.

Матеріал навчально-методичного комплексу розділено на кілька частин, які зосереджені на такому:

- огляд теоретичного матеріалу у вигляді короткого конспекту лекцій;
- рекомендації для виконання практичних завдань у вигляді запитань для дискусій, практичних завдань та обговорення кейсових вправ;
- рекомендації щодо виконання самостійної роботи студентів;
- зміст та поради щодо виконання індивідуального завдання;
- перелік питань для самоконтролю знань слухачів.

Методичний матеріал рекомендовано для самостійної роботи, роботи на практичних заняттях, використання в умовах самоосвіти та дистанційного навчання аспірантів з маркетингу.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Під час навчання розглядаються принципи методології наукових досліджень та їх специфіка в дослідженнях з маркетингу.

Метою курсу є:

- ознайомлення аспірантів з основами методології наукового пізнання та з методикою наукових досліджень;
- формування цілісного розуміння науково-дослідницького процесу;
- освоєння навиків формування і використання усвідомленої методологічної наукового дослідження;
- вдосконалення вмінь у пошуку, доборі й опрацюванні наукової інформації, у точному формулюванні мети, завдань і висновків дослідження

Навчання дозволяє оволодіти системою загальних принципів і підходів наукового пізнання, методів, технології пізнання, що пов'язані з науковою та практичною професійною діяльністю в сфері маркетингу.

Програма дисципліни «Методологія наукових досліджень в маркетингу» має оптимальну структурно-логічну схему, що повинно забезпечувати необхідний рівень сформованості вмінь щодо того яким чином найкраще проводити наукові дослідження та організувати роботу з підготовки дисертації.

Вивчення дисципліни дозволить сформувати в аспіранта такі компетенції та програмні результати навчання:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу та оцінки сучасних наукових досягнень, генерування нових знань при вирішенні дослідницьких і практичних завдань;
- Здатність проводити критичний аналіз, оцінку і синтез нових та складних ідей;
- Здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у теорії і практиці сучасного маркетингу та дотичних до нього міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з маркетингу та суміжних галузей;

- Здатність дотримуватись морально-етичних правил поведінки, етики досліджень, характерних для учасників академічного середовища, а також правил академічної доброчесності в наукових дослідженнях;
- Здатність до виявлення та формалізації закономірностей розвитку об'єктів та суб'єктів маркетингу на основі прикладних досліджень;
- Мати передові концептуальні та методологічні знання з маркетингу і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень з відповідного напрямку, отримання нових знань та/або здійснення інновацій;
- Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми сучасного маркетингу державною та іноземною мовами, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних вітчизняних та міжнародних наукових виданнях;
- Глибоко розуміти загальні принципи та методи маркетингової науки, а також методологію наукових досліджень, вміти застосовувати знання основ аналізу та синтезу, критичного осмислення й розв'язання науково-дослідних проблем, застосувати їх у власних дослідженнях та у викладацькій практиці;
- Представляти результати самостійних оригінальних наукових досліджень, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення з дотриманням належної академічної доброчесності, а також демонструвати володіння методологією викладання професійно-орієнтованих дисциплін і нести відповідальність за навчання інших;
- Здійснювати самостійні дослідження наукового і прикладного характеру в сфері маркетингу чи на межі предметних галузей економіки, управління та адміністрування з метою встановлення траєкторії розвитку реальних ринкових процесів і поведінки ринкових суб'єктів.

1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Лекційний матеріал

Структура та зміст навчальної дисципліни подано впорядкованим переліком тем із стислим змістом за кожною темою

Тема 1

Наука як система знань і сфера людської діяльності

Існує багато визначень поняття «наука». Це зумовлено, по-перше, багатоаспектністю змісту самого поняття «наука», а, по-друге, тим, що дослідження феномену науки відбувається в рамках різних наукових напрямів – філософського, культурологічного, соціологічного, економічного, політичного, правового та ін.

Незважаючи на наявні відмінності в трактуваннях різних дослідників, найбільш поширені дефініції науки можна систематизувати у розрізі трьох векторів:

- як форму людських знань, складову частину духовної культури (в цьому сенсі наука трактується як результат діяльності людини);
- як специфічну сферу людської діяльності, яка спрямована на отримання нових знань (прихильники даного підходу розглядають науку як процес);
- як соціальний інститут (згідно цієї точки зору, що набула найбільшого поширення серед правників, під наукою розглядають сукупність наукових установ, дослідницьких організацій, асоціацій вчених тощо)¹.

В процесі вивчення дисципліни поняття «наука» ми трактуватимемо як «сферу діяльності людини, яка спрямована на одержання та узагальнення нових знань про навколишній світ».

Для кращого усвідомлення суті та ролі науки доцільним є окреслення її мети, завдань та характерних ознак.

¹ Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності „Облік і оподаткування”. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 174 с. (с. 7)

Метою науки є пізнання законів розвитку природи і суспільства для використання нових знань у практичному освоєнні світу.

Таким чином, наука включає, як діяльність, спрямовану на отримання нового знання так і процеси узагальнення отриманих знань.

Відповідно до окресленої мети, узагальнено, завдання науки полягають у такому:

- 1) збір, аналіз, узагальнення і пояснення фактів розвитку природи і суспільства;
- 2) систематизація одержаних знань (у вигляді теорій, розробки наукових гіпотез, формулювань законів розвитку природи або суспільства тощо);
- 3) прогнозування подій, явищ і процесів;
- 4) визначення можливих напрямів і форм практичного використання одержаних знань.

З наведеного зрозуміло, що наука здійснює феноменальний вплив на розвиток навколишнього світу. Загалом, наука виконує такі ключові функції:

- гносеологічну (пізнавальну), що забезпечує суспільству необхідні знання для правильного вирішення поставлених проблем;
- просвітницьку через формування та підвищення освіченості у суспільстві;
- прикладну через винахід нових технологій, способів виробництва, проектування тощо.

Як кожна сфера діяльності наука має свої ознаки. До характерних рис, які притаманних науці належать такі ²:

1. Наука є об'єктивною, має власний апарат дослідження та певні схеми доведень.
2. Наука прагне отримати нове, істинне знання та здатна відрізнити істинне знання від помилкового або суб'єктивного.

² Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю.Г. Бургу– К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 142 с. (с.6)

3. Систему наукових знань утворюють виявлені факти, їх понятійний, якісний і кількісний опис, а також емпіричні закономірності, що були встановлені шляхом їх аналізу.
4. Наука має власну мову і засоби пізнання, тому наукова діяльність передбачає спеціальну підготовку суб'єкта, що пізнає.

В контексті того, що необхідною умовою розвитку науки є наявність відповідно підготовлених фахівців, доцільно коротко зупинитися на інституційних умовах функціонування науки.

Зазначимо, що, загалом, наука як соціальний інститут є соціальним способом організації спільної діяльності науковців, які є окремою соціально-професійною групою людей.

Дослідники виокремлюють такі основні структурні компоненти науки як соціального інституту³:

- об'єднання дослідників в процесі продукування знань в рамках академічної та університетської науки;
- наукові організації (державні, громадські, комерційні);
- сукупність норм та цінностей (правових та етичних), які регулюють відносини в сфері науки;
- систему управління науковою діяльністю у формі експерних, керівних і нормотворчих органів;
- систему наукових комунікацій, які об'єднують науковців у формі різних наукових заходів (конференцій, семінарів, круглих столів) та наукових видань (журналів, збірників статей, монографій, дисертацій, авторефератів, аналітичних видань).

Інституціоналізація науки пов'язана з формуванням напрямку державної наукової політики в основі якого є нормативно правові документи, що визначають завдання та напрями щодо регулювання відносин у сфері науки.

³ Чубатенко О.М., Кириленко О.М. Наука як соціальний інститут та об'єкт політичного управління. Регіональні студії. №12. С. 30-35

Водночас, незважаючи на фундаментально спільні риси, слід зазначити, що характерною ознакою науки є фрагментарність.

Фрагментарність науки виражається в тому, що наука диференційована на окремі напрямки та дисципліни, і, відповідно, вивчає фрагменти реальності, які описуються цими дисциплінами.

У межах різних дослідницьких позицій існують відмінні підходи до проблеми диференціації наукових знань⁴.

Так, одні дослідники всі науки умовно розділяють на дві групи:

1) фундаментальні науки, які виступають своєрідною основою формування наукової картини світу (генетика, кібернетика, теорія ймовірностей, антропологія й ін.);

2) прикладні науки, які мають безпосереднє відношення до практики (селекція, програмування, математична статистика, медицина та ін.).

Інші класифікації, загалом, групують наукові знання на основі предметних сфер (природа, суспільство і людина, техніка) до трьох блоків: природничі, соціально-гуманітарні й техніко-прикладні науки. Суть їх проявляється в такому.

Залежно від характеру об'єктів дослідження природничі науки поділяються на дві групи: науки, що вивчають форми неживої природи (математика, фізика, хімія, астрономія, механіка, географія, метеорологія, геологія) та науки, що вивчають явища життя (біологія, генетика, цитологія, біохімія, фізіологія, екологія, ботаніка, зоологія, антропологія).

Предметом дослідження соціально-гуманітарних (чи інша назва - суспільних наук) є політичні, ідеологічні та соціально-економічні закономірності розвитку суспільства і суспільних відносин. Закономірно, що структура і зміст суспільних наук обумовлюються суспільною практикою. До суспільних наук належать такі: філософія, історія, політекономія, економіка,

⁴ Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студентів спеціальностей «Туризм», «Готельно-ресторанна справа», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / С. О. Юрченко, О. Є. Юрченко – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 204 с

правознавство, філологія, педагогіка, психологія, соціологія, мистецтвознавство та ін.

Технічні науки вивчають і виявляють закономірності розвитку техніки, способи її ефективного використання. До них належать такі: металургія, машинознавство, матеріалознавство, гірська наука, електротехніка, енергетика, теплотехніка, гідротехніка, радіотехніка, електроніка, космонавтика, будівельні науки (будівельна механіка, будівельна фізика) й ін. Результати розвитку цих наук є базою НТП і важливою умовою соціального прогресу.

Як підтверджують дослідження, маркетинг, відрізняється як від усіх існуючих наукових напрямків, так і в межах економічних дисциплін і, відповідно, має власну специфіку, яку слід враховувати при проведенні наукового дослідження.

У якості головних відмінних рис маркетингу дослідники визначають такі:

- 1) маркетинг одночасно відноситься до економічних, гуманітарних та психологічних дисциплін, а крім того має елементи математичного механізму та теорії імовірності;
- 2) маркетинг не має єдиної форми організації роботи і програми вирішення проблем та питань як взагалі, так і на підприємстві зокрема. У кожному конкретному випадку необхідний індивідуальний підхід і детальний аналіз кожної окремої ситуації;
- 3) маркетинг - новий напрям у науці, тому він, закономірно, має дуже багато "білих плям" та "вузьких місць"⁵.

⁵ Маркетинг [Текст]: навчальний посібник / Є. О. Балацький, Б. 20 А. Ф. Бондаренко; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. – 397 с. Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50349/4/Balatskiy_Bondarenko_Marketing.pdf

Тема 2

Загально-методологічні основи наукових досліджень

При розгляді загально-методологічних основ наукових досліджень доцільним є уточнення двох термінів: «наукове дослідження» та «методологія».

Науковим дослідженням традиційно трактують один з видів пізнавальної діяльності. За своєю суттю наукове дослідження є процесом вироблення нових наукових знань шляхом перевірки теорій і гіпотез за допомогою наукових методів вивчення явищ і процесів, аналізу впливу на них різних факторів, взаємодії між явищами з метою отримання результатів важливих для подальшого розвитку науки та/або вирішення проблемних аспектів практики.

Необхідною складовою будь-якого наукового дослідження є методологія, яка забезпечує отримання повної, об'єктивної та систематизованої інформації про стан та можливий майбутній розвиток предмета дослідження.

Поняття «методологія» має два основних значення⁶:

- по-перше, під методологією розуміють систему певних принципів і прийомів, підходів та форм побудови наукового знання. В цьому сенсі методологією є концептуальний підхід до обґрунтування наукової проблеми, визначення мети, вибору методик та методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища;

⁶ Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності „Облік і оподаткування”. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 174 с. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>; Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тишаєв, В. К. Демидов. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 236 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf; Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю.Г. Бургу– К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 142 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf

- по-друге, методологією є вчення про методи пізнання та перетворення дійсності.

Методологія при виконанні наукового дослідження виконує такі функції:

- визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динаміку процесів та явищ;
- передбачає алгоритм, за допомогою якого може бути досягнута науково-дослідна мета;
- допомагає всесторонньо і коректно отримати інформацію щодо процесу чи явища, що вивчається;
- забезпечує уточнення, збагачення, розширення, систематизацію термінів і понять у науці;
- формує систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних явищах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання.

Для виконання зазначених функцій необхідним є певний методологічний апарат.

Узагальнено методологічний апарат будь-якого наукового дослідження включає:

- принципи та підходи до організації та проведення наукових досліджень;
- методики та методи наукових досліджень (тактичні засоби);
- понятійно-категоріальну основу;
- вимоги до результатів дослідження (актуальність дослідження, новизна, теоретична та практична значимість тощо)⁷.

Важливо знати таке. При проведенні наукового дослідження науковець з однієї сторони використовує відповідну методологію, а, з іншої, в процесі наукової роботи він доповнює чи вдосконалює існуючу методологію.

⁷ Богуцька К.І.. Презентації до лекцій з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень у біології». Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/prezentazy_do_lek_mond_y_potyky_2014.pdf

Для коректного використання методології наукового дослідження необхідним є розуміння сутності основних наукових понять. Узагальнення публікацій дозволяє стверджувати, що до ключових з них належать такі⁸:

1. Наукова теорія. Теорія являє собою систему наукових концепцій, принципів, положень, фактів, спрямованих на тлумачення того чи іншого явища. Зазначимо, що в основі науки лежить сукупність теорій. Теорія дозволяє узагальнити й пізнати існуючі процеси і явища, проаналізувати дію на них різних факторів і запропонувати рекомендації з використання їх у практичній діяльності людей. За своєю суттю теорія є ідеалізованим відображення дійсності. Водночас, їй властива цілісність та системність. Під час наукового дослідження вчені використовують існуючі теорії, а наслідками досліджень можуть ставати нові теорії. Нова теорія виникає як наслідок синтетичного знання, в межах якого окремі поняття, гіпотези і закони перетворюються на складові елементи цілісної системи.

До нової теорії висуваються такі вимоги:

- адекватність наукової теорії описуваному об'єкту;
- повнота опису певного явища;
- можливість пояснення взаємозв'язків між різними компонентами в межах даної теорії;
- внутрішня несуперечливість теорії та відповідність її дослідним даним.

1. ⁸ Богуцька К.І. Презентації до лекцій з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень у біології». Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/prezentazy_do_lek_mon_d_y_poty_k_2014.pdf; Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю.Г. Бургу – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 142 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf; Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тишаєв, В. К. Демидов. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 236 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf; Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності „Облік і оподаткування”. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 174 с. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>; Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. С. Конверського. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 352 с. Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.pdf; Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студентів спеціальностей «Туризм», «Готельно-ресторанна справа», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / С. О. Юрченко, О. Є. Юрченко – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 204 с.; Стояцька Г.М. КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ з дисципліни — ЛОГІКА ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ|| <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0926/11.1.pdf>

2. Наукова гіпотеза. Гіпотеза – наукове припущення, висунуте для пояснення певних явищ (процесів) або причин, які зумовлюють даний наслідок. Наукова теорія включає в себе гіпотезу як вихідний момент пошуку істини, яка допомагає суттєво економити час і сили, цілеспрямовано зібрати і згрупувати факти. За умови узгодження при перевірці гіпотези з дійсністю гіпотеза стає теорією або законом. Наголосимо, що гіпотези (як і ідеї) мають імовірнісний характер і проходять у своєму розвитку три стадії:

- накопичення фактичного матеріалу і висунення на його основі припущень;
- формулювання гіпотези і обґрунтування на основі припущення прийнятної теорії;
- перевірка отриманих результатів на практиці і на її основі уточнення, підтвердження чи заперечення гіпотези.

3. Наукова ідея – інтуїтивне пояснення явища (процесу) без проміжної аргументації та усвідомлення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться пояснення. Наукова ідея не виникає безпідставно. Вона базується на наявних знаннях, проте виявляє раніше непомічені закономірності. В подальшому свою специфічну матеріалізацію ідея знаходить у гіпотезі.

4. Науковий закон. Закон – внутрішній суттєвий зв'язок явищ, що зумовлює їх закономірний розвиток. Закони відображають найбільш істотні, стійкі, повторювані об'єктивні внутрішні зв'язки в природі, суспільстві й мисленні.

5. Наукова концепція. Концепція це система поглядів, теоретичних положень, основних думок щодо об'єкта дослідження, які об'єднані певною основною ідеєю.

6. Наукове поняття. Поняття – це думка, виражена в узагальненій формі, яка визначає суттєві і необхідні ознаки предметів та явищ. Якщо поняття увійшло до наукового обігу, його позначають одним словом або використовують сукупність слів – термінів. Розкриття змісту поняття

називають його визначенням. Якщо дослідник вводить нове визначення воно повинне відповідати двом ключовим вимогам:

- розкривати суть поняття;
- вказувати на те, чим дане поняття відрізняється від інших понять.

Сукупність основних понять називають понятійним апаратом тієї чи іншої науки. Найбільш широкі поняття називають категоріями.

7. Науковий метод. Методом є сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих розв'язанню конкретного завдання. В сучасній науці склалася багаторівнева концепція методології знання, згідно якої методи наукового пізнання за ступенем загальності і сфери дії можуть бути поділені на три основні групи:

- філософські методи;
- загальнонаукові методи;
- часткові методи наук (внутрішньо- та міждисциплінарні).

8. Наукова методика. Методика — це фіксована сукупність тактик, алгоритмів дій, методів та прийомів наукової та практичної діяльності, що призводить до досягнення заздалегідь визначеної цілі чи отримання результату. У науковому пізнанні методика відіграє значну роль в емпіричних дослідженнях. Методика концентрується на технічній стороні дослідження і на регламентації дій дослідника. Під час дослідження вчені використовують існуючі методики, вдосконалювати їх, а також створювати власні.

9. Науковий принцип. Під науковим принципом розуміють основне вихідне положення (правило), на якому базується наукова робота. Під час дослідження науковець дотримується різних принципів. До основних наукових принципів, які слід враховувати при проведенні наукових досліджень з маркетингу належать такі:

- Принцип системності (розкриття цілісності об'єкта як системи та створення єдиної цілісної картини);

- Принцип єдності теорії та практики (пояснювальний принцип наукового пізнання та завдання науки на службі практиці);
- Принцип детермінізму (визнання об'єктивності закономірного взаємозв'язку та взаємообумовленості явищ);

10. Науковий факт – подія чи явище, яке є основою для висновку або підтвердження. Він є елементом, який у сукупності з іншими становить основу наукового знання, відбиває об'єктивні властивості явищ та процесів. На основі наукових фактів визначаються закономірності явищ, будуються теорії і виводяться закони.

Тема 3

Види, етапи та обґрунтування доцільності проведення наукового дослідження

Усі наукові дослідження можна умовно розділити на дві великі групи.

Першу групу становлять фундаментальні дослідження.

Метою фундаментальних досліджень є отримання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку.

Фундаментальні дослідження мають найвищий ступінь невизначеності. Кінцевим підсумком цих досліджень є відкриття нових явищ і законів, які відбуваються в навколишньому середовищі, розширення наукових знань про суспільство. З наведеного зрозуміло, що результатами фундаментальних досліджень є нові поняття, гіпотези, теорії, концепції, методи та ін.. Фундаментальні дослідження можуть також закінчуватися рекомендаціями щодо проведення прикладних досліджень з метою визначення можливостей практичного використання отриманих наукових результатів, науковими публікаціями та ін.

Другу групу наукових досліджень складають прикладні дослідження.

Метою прикладних досліджень є вивчення, пошук нових або удосконалення вже відомих явищ та законів природи для використання

одержаних результатів у практичній діяльності людини і суспільства. Вони визначають можливі нові методи та підходи до вирішення проблем.

Наукове дослідження також умовно поділяють на етапи: емпіричний та теоретичний.

Теоретичний етап дослідження пов'язаний із глибоким аналізом наукового фактажу, перевіреного, усвідомленого та зафіксованого мовою науки, усвідомлення суті явищ чи процесів, формулюванням його в якісній і кількісній формах, обранням принципу дії та рекомендацій щодо практичного впливу на ці явища.

Емпіричний етап наукового дослідження пов'язаний із отриманням та первісним опрацюванням матеріалу, процесом накопичення фактів, описом мовою науки, класифікацією за різними критеріями та виявленню основної залежності між ними.

Під час емпіричного етапу дослідник повинен:

- описати кожний факт термінами науки у межах якої ведеться дослідження;
- відібрати з усіх фактів найбільш типові;
- класифікувати факти за їх сутністю;
- з'ясувати наявні зв'язки між відібраними фактами.

Наукове дослідження в кожному зі своїх циклів рухається від емпірики до теорії, а від теорії – до практики, де проходить перевірку.

Наукові дослідження проводяться у відповідності до складеного плану.

Виконання науково-дослідницької роботи, як правило, проводиться за такою схемою⁹:

1. Вибір теми й обґрунтування доцільності проведення наукового дослідження. Між двома етапами дослідження відбувається постановка наукової проблеми, що передбачає:

⁹ Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студентів спеціальностей «Туризм», «Готельно-ресторанна справа», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / С. О. Юрченко, О. Є. Юрченко – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 204 с

- узагальнення наукових напрацювань з наряду дослідження;
- визначення того, що є невідомим і потребує вивчення чи доведення;
- формулювання питання, що відображає основний зміст проблеми й обґрунтування його актуальності та важливості для науки;
- виокремлення конкретних завдань, послідовність їх вирішення та методів, які для цього застосовують.

2. Постановка мети і завдань дослідження. Метою наукового дослідження є те, чого прагне досягнути дослідник. Це може бути вивчення явища чи процесу, їх характеристик та специфіки функціонування, отримання ще невідомих знань про явище чи процеси та\або обґрунтування перспектив подальшого використання цих знань у практичній діяльності.

3. Визначення об'єкта і предмета дослідження. Об'єктом наукового дослідження є сфера діяльності суб'єкта або сукупність зв'язків, відносин, якостей досліджуваного явища чи процесу, або загальна сфера пошуку у вирішенні поставленої проблеми. Предмет дослідження це процес або явище, яке знаходиться в межах об'єкта і є у фокусі уваги дослідника. Таким чином, об'єктом є те, що досліджується, а предметом – те, що в цьому об'єкті має наукове пояснення. Предмет визначається темою дослідження.

4. Вибір методології дослідження та проведення, на основі неї теоретичних та емпіричних досліджень.

5. Узагальнення та систематизація теоретичного та статистичного матеріалу, розрахунок показників, моделювання досліджуваних процесів.

6. Опис дослідження з викладом основних результатів та висновків.

7. Обговорення процесу дослідження та оцінка отриманих результатів, визначення їх ефективності, формулювання висновків і рекомендацій.

8. Впровадження результатів наукових досліджень.

Тема 4

Методи наукових досліджень

Під методом наукового дослідження розуміють сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих розв'язанню конкретного завдання.

Основна функція методу наукового дослідження – внутрішня організація та регулювання процесу пізнання.

Сукупність методів, необхідних для проведення результативного дослідження, формує методику дослідження, яка, незважаючи на свою індивідуальність під час вирішення конкретного завдання, має сталу структуру.

Основними компонентами методики дослідження є:

- теоретико-методологічна частина, на основі якої будують методику дослідження;
- історико-теоретична частина, що передбачає дослідження явищ і процесів з урахуванням зв'язків та взаємозалежностей між ними;
- практична частина, у яку входить узагальнення результатів дослідження як логічного завершення наукового пошуку, їх аргументація.

Існують різні підходи до класифікації методів наукових досліджень. Найбільш поширеним є їх поділ на основі рівнів наукового дослідження.

Так, як ми вже згадували, у кожному науковому дослідженні можна виділити два рівні:

- теоретичний (на цьому рівні відбувається досягнення синтезу знань, наприклад, у формі наукової теорії).
- емпіричний (на якому відбувається накопичення фактів);

Відповідно до цього, методи пізнання узагальнено поділяються на три групи:

- методи теоретичного дослідження

- методи емпіричного дослідження;
- методи, використовувані на емпіричному та теоретичному рівнях.

Наукові публікації дозволяють узагальнити та виділити такі основні методи теоретичних досліджень¹⁰.

1. Метод ідеалізації. Ідеалізація передбачає конструювання подумки об'єктів, які не існують насправді або практично не здійсненні, з метою позбавити реальні об'єкти притаманних їм властивостей та наділити ці об'єкти певними гіпотетичними властивостями. Слід пам'ятати, що будь-яка ідеалізація правомірна лише в певних межах.

2. Метод формалізації. Формалізація – це метод вивчення різноманітних об'єктів шляхом відображення їхньої структури у знаковій формі за допомогою штучних мов (наприклад, мовою математики). Цей метод забезпечує:

- узагальненість підходу до розв'язання проблем,
- стислість та чіткість символічного опису,
- однозначність символіки,
- формування знакової (математичної) моделі об'єктів та заміни ними реальних об'єктів пізнання.

3. Аксиоматичний метод. Даний метод передбачає побудову наукової теорії, за якого деякі твердження приймаються без доведень, а всі інші виводяться з них відповідно до певних логічних правил. До системи знання, яка будується на основі аксіоматичного методу, ставляться такі вимоги:

¹⁰ Богуцька К.І. Презентації до лекцій з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень у біології». Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/prezentazy_do_lek_mon_d_y_potyk_2014.pdf

¹⁰ Богуцька К.І. Презентації до лекцій з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень у біології». Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/prezentazy_do_lek_mon_d_y_potyk_2014.pdf; Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю.Г. Бургу – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 142 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf; Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тишаєв, В. К. Демидов. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 236 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf; Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Облік і оподаткування». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 174 с. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>; Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 352 с. Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.pdf; Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студентів спеціальностей «Туризм», «Готельно-ресторанна справа», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / С. О. Юрченко, О. Є. Юрченко – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 204 с

- вимога несуперечливості, згідно з якою у системі аксіом не може бути однозначно виведене будь-яке положення разом з його запереченням;
- вимога повноти, за якою будь-яке положення, яке можливо сформулювати в даній системі аксіом, можна і довести або заперечити в даній системі;
- вимога незалежності аксіом, за якою будь-яка аксіома не має виводитися з інших аксіом системи.

Аксіоматичний метод сприяє:

- точному визначенню наукових понять та відповідному вживанню їх;
- точному та чіткому міркуванню;
- упорядкуванню знання, виключенню з нього зайвих елементів, усуненню двозначностей та суперечностей.

Методи емпіричного дослідження включають наступні методи¹¹:

1. Метод спостереження. На основі методу спостереження відбувається систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта. Використання цього методу дає змогу отримати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень.

2. Метод порівняння. Порівняння передбачає процес встановлення подібності або відмінностей предметів та явищ, знаходження загальних властивостей, притаманних кільком об'єктам. Причому, порівнюватись

¹¹ Богуцька К.І. Презентації до лекцій з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень у біології». Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/prezentazy_do_lek_mond_y_potyky_2014.pdf

¹¹ Богуцька К.І. Презентації до лекцій з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень у біології». Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/prezentazy_do_lek_mond_y_potyky_2014.pdf; Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю.Г. Бургу – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 142 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf; Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 236 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf; Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Облік і оподаткування». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 174 с. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>; Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 352 с. Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.pdf; Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студентів спеціальностей «Туризм», «Готельно-ресторанна справа», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / С. О. Юрченко, О. Є. Юрченко – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 204 с

можуть тільки явища з деякою об'єктивною спільністю, а порівняння має здійснюватись за суттєвими щодо конкретного завдання рисами. Первинна інформація отримується в результаті безпосереднього порівняння, а вторинна – в результаті обробки первинних даних.

3. Метод вимірювання. Під вимірюванням розуміють визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру. При використанні даного методу вагомо пам'ятати, що вимірювання передбачає наявність:

- об'єкта вимірювання,
- еталона,
- методу вимірювання.

4. Метод експерименту. Експеримент полягає у вивченні об'єкта шляхом активного і цілеспрямованого впливу на нього завдяки створенню штучних умов чи використанню природних умов, необхідних для виявлення певної властивості. Експеримент проводять при спробі виявлення раніше невідомих властивостей об'єкта, при перевірці правильності теоретичних викладень, при демонструванні явища.

Існують певні вимоги щодо застосування даного методу. Зокрема, для проведення науково-пошукового експерименту потрібно:

- сформулювати гіпотезу і розробити та обґрунтувати план її експериментальної перевірки;
- визначити межі (наприклад, часові, просторові), в рамках яких буде проходити експеримент;
- забезпечити умови для успішного проведення запланованого експерименту;
- розробити методику фіксування результатів експерименту і забезпечити їхню точність та адекватність.

Методи, що застосовуються на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження охоплюють такі методи¹²:

1. Метод абстрагування. Суть методу абстрагування полягає у відході у думці від несуттєвих властивостей, зв'язків, відношень предметів і виділення декількох найважливіших для дослідника рис.

Виділяють такі види абстракції:

- ототожнення – утворення понять шляхом об'єднання предметів;
- ізолювання – виділення властивостей і відношень, нерозривно пов'язаних з предметами, і позначення їх певними назвами, що надає абстракціям статус самостійних предметів;
- конструктивізація – відволікання від невизначеності меж реальних об'єктів тощо.

2. Методи аналізу і синтезу. Це взаємопов'язані методи, які відповідно дають змогу поділити предмети дослідження на складові частини, або ж об'єднати окремі частини чи риси предмета в єдине ціле. Аналіз включає вивчення предмета за допомогою мислення або практичного розчленування його на складові елементи (частини об'єкта, його ознаки, властивості, відношення). Кожну із виділених частин аналізують окремо у межах єдиного цілого.

Використання методу аналізу дає можливість:

- виявити будову досліджуваного об'єкта, його структуру;
- представити складне явище через прості елементи,
- відокремити суттєве від несуттєвого,

¹² Богуцька К.І. Презентації до лекцій з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень у біології». Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/prezentazy_do_lek_mond_y_poty_k_2014.pdf; Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю.Г. Бургу – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 142 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf; Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 236 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf; Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності „Облік і оподаткування”. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 174 с. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>; Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 352 с. Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.pdf; Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студентів спеціальностей «Туризм», «Готельно-ресторанна справа», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / С. О. Юрченко, О. Є. Юрченко – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 204 с

- складне звести до простого.

Однією з форм аналізу вважається класифікація предметів і явищ (поділ на класи, групи, типи тощо).

На противагу аналізу, синтез є методом вивчення об'єкта у його цілісності, у єдиному і взаємному зв'язку його частин; процес з'єднання або об'єднання раніше розрізнених речей або понять у ціле. Даний метод дозволяє з'єднувати окремі частини чи сторони об'єкта в єдине ціле.

У процесі наукових досліджень синтез тісно пов'язаний з аналізом, оскільки дає змогу поєднати частини предмета, розібраного у процесі аналізу, встановити їх зв'язок і пізнати предмет як єдине ціле.

3. Методи індукції та дедукції. Дані методи є взаємопротилежними методами наукового пізнання. Індуктивний метод передбачає перехід від часткового до загального, а дедуктивний метод – використання загальних наукових положень для дослідження конкретних явищ.

4. Метод моделювання. Моделювання включає пізнання на основі використання моделі як засобу дослідження явищ і процесів природи. За своєю суттю – це непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання, який ґрунтується на застосуванні моделі як засобу дослідження. Під моделями розуміють аналоги, що замінюють об'єкт пізнання і слугують джерелом інформації щодо нього, характеризуються суттєвою подібністю до оригіналу і несуттєвими розбіжностями. Загалом моделі поділяються на:

- матеріальні (фізично втілені певному матеріалі)
- ідеальні (наочні засоби - креслення, схема, комп'ютерна програма, тощо).

Відповідно, структура методу моделювання містить:

- постановку завдання,
- створення або вибір моделі,
- дослідження моделі,
- перенесення знань із моделі на оригінал.

Нами наведено загальну класифікацію методів наукових досліджень. Водночас, як ми зазначали, проведення наукових досліджень має свою специфіку в різних наукових напрямках. При вивченні дисципліни доцільно виокремити методи, які використовуються при проведенні досліджень в маркетингу. Зокрема, дослідники Шахова І. та Решовський В. визначають такі групи економіко-математичних методів, що використовуються під час проведення маркетингових досліджень¹³:

1. Статистичні методи обробки інформації (визначення середніх оцінок, величин помилок, ступеня погодженості думок респондентів і т.д.).
2. Багатомірні методи (у першу чергу факторний і кластерний аналізи). Використовуються для обґрунтування маркетингових рішень. В їхній основі лежить аналіз численних взаємозалежних змінних.
3. Регресивні і кореляційні методи. Використовуються для встановлення взаємозв'язків між групами змінних, що статистично описують маркетингову діяльність.
4. Імітаційні методи. Застосовуються тоді, коли змінні, що впливають на маркетингову ситуацію (наприклад, що описують конкуренцію), не піддаються визначенню за допомогою аналітичних методів.
5. Методи статистичної теорії прийняття рішень (теорія ігор, теорія масового обслуговування, стохастичне програмування використовуються для стохастичного опису реакції споживачів на зміну ринкової ситуації).
6. Детерміновані методи дослідження операцій (у першу чергу лінійне і нелінійне програмування). Ці методи застосовуються тоді, коли є багато взаємозалежних змінних і необхідно знайти оптимальне рішення.
7. Гібридні методи, що поєднують детерміновані й імовірні (стохастичні) характеристики (наприклад, динамічне й евристичне

¹³ Шахова І. та Решовський В. Теоретичні основи вивчення маркетингової діяльності. Режим доступу: https://ito.vspu.net/el_ppz/el_ppz/files/Shahina/Marketung/index.html

програмування), застосовуються, насамперед, для дослідження проблем руху товарів.

Тема 5.

Інформаційне забезпечення наукових досліджень з маркетингу

Наукове дослідження не може відбуватися без ознайомлення з джерелами інформації, що так чи інакше характеризують його об'єктну галузь, висвітлюють об'єкт та предмет.

Тому досліднику вагомо мати повне уявлення, по-перше, про систему інформаційного забезпечення дослідницької діяльності в цілому, а, по-друге, про джерела, які розкривають тему його власного дослідження зокрема.

Якість дослідження в значній мірі залежить від змісту, складу, характеру залучених джерел та якості наукової інформації.

Якість наукової інформації визначається рядом критеріїв.

До найбільш вагомих критеріїв якості наукової інформації слід віднести такі:

- цільове призначення,
- цінність,
- актуальність;
- надійність,
- достовірність,
- повнота (достатність),
- спосіб і форма подання.

Уся наукова інформація і наукові документи загалом поділяються на дві групи:

1. первинні;
2. вторинні.

Первинна інформація включає тиражовані видання, тобто монографії, наукові збірники, матеріали наукових конференцій та семінарів, офіційні видання нормативного, статистичного і виробничого характеру тощо, а також нерозтиражовані джерела, зокрема дисертації, депоновані рукописи, звітні документи про науково-технічну та виробничу діяльність, документи громадських організацій;

Вторинна інформація охоплює інформацію, яка вже піддавалася аналітико-синтетичному і логічному осмисленню. Таку інформацію містять різноманітні інформаційні видання (наприклад, реферативні журнали, реферативні та аналітичні огляди), довідкова література – енциклопедії, словники, довідники, каталоги, картотеки, бібліографічні видання.¹⁴

З огляду на вищенаведене, інформаційну базу дослідження складають три групи даних:

- статистичні дані чи окрема цифрова інформація;
- фактичні дані;
- літературні матеріал.

Для досягнення мети наукового дослідження пошук та добір джерел інформації в процесі наукового дослідження повинен відповідати таким вимогам:

- цілеспрямованість,
- послідовність,
- системність.

Для визначення стану вивченості та розробки наукової проблеми слід переглянути всі джерела, зміст яких пов'язаний з даною темою наукових досліджень.

Джерела інформації, якими слід користуватися під час проведення наукового дослідження в маркетингу узагальнено включають такі:

¹⁴ Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності „Облік і оподаткування”. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 174 с. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>

1. теорії і концепції економіки;
2. законодавчі акти з питань регулювання маркетингової діяльності;
3. нормативні матеріали з питань регулювання маркетингової діяльності (положення, інструкції і тд.);
4. звітні та статистичні матеріали (дані Держкомстату, окремих міністерств та відомств);
5. результати соціологічних опитувань;
6. дані особистих спостережень вченого;
7. матеріали конференцій, симпозіумів, нарад.
8. дані аналітичних центрів та агенств.
10. тексти дисертацій та авторефератів за тематикою дисертаційного дослідження.
11. наукові публікації за тематикою дослідження.

Пошук необхідної інформації може проводитись у оф-лайн та он-лайн режимах.

В он-лайн режимі доцільно проводити пошук за:

- ключовими словами,
- на основі використання універсальної десятичної класифікації документів інформації – УДК,
- напрямком дослідження в системі Google Scholar.

При пошуку інформації використовують наступні підходи:

1. Загальний пошук в мережі Інтернет;
2. Пошук на спеціалізованих сайтах;
3. Пошук в системі Google Scholar (доцільно проводити за напрямком дослідження або на основі перегляду публікацій дослідників, які займаються спорідненою проблематикою)
4. Пошук в зарубіжних базах даних Scopus, Web of Science;
5. Пошук в електронних бібліотеках. До рекомендованих належать такі.

- 1) Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (окрім електронного каталога бібліотеки, містить повнотекстові

автореферати дисертацій, статті з періодичних видань, книги та тексти);

2) Бібліотека КП.

6. Пошук на інтернет-ресурсах навчальних закладів, в яких відбуваються захисти за спеціальністю здобувача для ознайомлення із змістом авторефератів чи текстів дисертацій.

Тема 6. Підготовка та написання наукової статті з дотриманням правил академічного письма та доброчесності

Наукова стаття - один із основних видів наукової роботи. Вона включає виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлює наукову новизну дисертаційного дослідження, або конкретне окреме питання за темою дослідження, фіксує науковий пріоритет автора, робить її матеріал надбанням фахівців.

При виборі напрямку науково-дослідницької роботи, треба врахувати, що пошуково-дослідницька тема повинна бути:

- 1) актуальною як з практичного, так і з теоретичного поглядів;
- 2) перспективною для подальшого продовження роботи в цьому напрямі;
- 3) достатньо забезпеченою відповідним первинним матеріалом¹⁵.

Наукові публікації загалом бувають теоретичного та прикладного спрямування.

Наукова стаття теоретичного характеру для свого успішного використання за призначенням повинна відповідати двом вимогам:

- містити наукову новизну;
- бути викладеною певним визначеним способом.

¹⁵ Методика написання наукової статті. Електронний ресурс. Режим доступу: http://journal.insat.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Metoduka_statti_ukr_.pdf

Наукова новизна досягається висвітленням тих відомостей, які виявлені у результаті проведених досліджень, невідомі науковому товариству, не були опубліковані раніше і логічно не можуть бути встановлені із актуальної інформації.

Наукові публікації емпіричного характеру можуть не містити наукової новизни, проте повинні висвітлювати актуальні тенденції розвитку, проблеми чи перспективи практики.

До ключових характеристики наукової статті належать такі:

- Оригінальність. Наукова стаття може базуватися на дослідженнях, вже опублікованих іншими дослідниками, але вона повинна бути оригінальною та містити нову інформацію на основі власних досліджень автора.
- Структурованість та зрозумілість викладу. Незважаючи на те, що наукові статті спрямовані на конкретну аудиторію, чіткість тексту дозволяє читачеві швидко зрозуміти, що він висвітлює. По суті, кожен абзац публікації повинен доносити до читача лаконічне ясне повідомлення.
- Достовірність. Наукові статті складаються з достовірних даних та досліджень.
- Відповідність стилю. Будь-яка наукова праця вимагає чіткого дотримання академічного стилю викладу. Зверніть увагу на те, що вживання окремих літературних оборотів є некоректним. Для прикладу поширеною помилкою викладу є вживання слів «нині», «сьогодні» і т.д. З огляду на те, що підготовка, написання та публікація наукової статті відбувається протягом тривалого періоду часу незрозумілим є яку саме дату чи період мав на увазі автор. При окресленні часових меж можливим є використання, для прикладу фрази «на сучасному етапі» або (при аналізі статистичних даних, соціологічних досліджень тощо) зазначення точних дат.

- Академічна доброчесність. З огляду на те, що для підготовки наукових статей використовуються різні джерела та дослідження, усі вони повинні бути правильно цитовані з відповідними посиланнями на них, дотримуючись стилю стандарту, обраного для його підготовки. Також вагомо дотримуватися правил етики при оцінці праць інших вчених та виділення невирішених питань.

Наукова стаття подається до редакції в завершеному вигляді згідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді пам'ятки авторам.

Найбільш поширена структура наукової статті втілена в принципі IMRAD Introduction, Methods, Results, and Discussion – міжнародний формат наукових статей.¹⁶

Зупинимося коротко на основних складових наукової статті¹⁷:

1. Назва – чітко окреслює головну ціль статті, починається з об'єкта дослідження, приваблює увагу читача.
2. Анотація. Анотацією називають коротке і вичерпне викладення змісту наукової статті, яке розміщують безпосередньо після назви або в кінці публікації. Ця рубрика має бути зрозумілою якомога ширшому колу читачів, тому вона не містить рідковживаних термінів, формул або цифрових даних. Вона має дати читачеві можливість обґрунтовано вирішити доцільність ознайомлення з роботою. Прийнято публікувати анотації трьома мовами: російською, англійською і українською. Під час перекладу не рекомендується користуватись електронним перекладачем.

¹⁶ Бібліотека КПІ. Режим доступу: <https://www.library.kpi.ua/struktura-naukovoyi-publikatsiyi/>

¹⁷ 1. Орещенко А. В. Наукова стаття: особливості викладу. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://maptimes.inf.ua/PublicUa/A20SciArticle.html>; 2. Методика написання наукової статті. Електронний ресурс. Режим доступу: http://journal.insat.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Metoduka_statti_ukr_.pdf; 3. Бібліотека КПІ. Режим доступу: <https://www.library.kpi.ua/struktura-naukovoyi-publikatsiyi/>

3. Вступ та постановка проблеми. В даному підрозділі автор наводить опис проблеми, що аналізується, у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Доцільним є також наведення використаних при підготовці публікації методів дослідження.
4. Аналіз останніх досліджень у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор. Написання наукової статті вимагає передусім чіткого уявлення про рівень розробки досліджуваної теми в науці. Ось тому потрібно ознайомитись із основною літературою, що стосується обраної теми (монографії, статті). Пошукові цієї літератури допоможуть систематичний та алфавітний збірники, а також різноманітні бібліографічні покажчики. Вагомим при аналізі досліджень є посилання на першоджерела. У цій рубриці бажаним також є посилання на праці зарубіжних авторів. Потрібно угазальнити сучасні погляди на проблему; труднощі при розробці даного питання, виділення невирішених питань у межах загальної проблеми, котрим присвячена стаття.
5. Формулювання мети статті (постановка завдання) – описується головна ідея даної публікації, яка суттєво відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює вже відомі підходи; звертається увага на введення до наукового обігу нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених. Мета статті впливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з теми. Що вагомо мета статті має узгоджуватися з анотацією.
6. Виклад основних результатів дослідження (з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). У цій рубриці висвітлюються основні положення і результати

наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, програма експерименту, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора в досягнення і реалізацію основних висновків тощо.

7. Висновки. В цьому блоці формулюються основні підсумки дослідження автора з описаного питання, рекомендації та їх значення для теорії і практики, суспільна значущість; коротко окреслюються пропозиції автора і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Важливо врахувати, що висновки мають чітко відповідати поставленій меті наукової статті, а також узгоджуватися з анотацією.

8. Список використаних джерел (references).

Статті наукового характеру друкуються переважно в збірниках або наукових журналах.

Обсяг оригіналу в авторських аркушах можна приблизно визначити, розділивши загальну кількість сторінок машинописного тексту на 24.¹⁸

Тема 7

Написання дисертаційної роботи: вимоги до змісту та оформлення

Основні вимоги щодо дисертації, її змісту та оформлення, а також апробації результатів визначені Наказом МОН «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».¹⁹

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук, доктора філософії (кандидата наук) готується державною мовою у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису в твердій або м'якій

¹⁸ Наукова публікація: поняття, функції, основні види. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-3042.html>

¹⁹ Наказ МОН. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

палітурці та в електронній формі. Дисертація подається у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису.

Зверніть увагу на те, що тематика дисертації повинна відповідати паспорту спеціальності за якою вона захищається.

За бажанням здобувача дисертація може бути перекладена англійською мовою або іншою мовою, пов'язаною з предметом дослідження, з поданням перекладу до спеціалізованої вченої ради.

Дисертація повинна мати такі основні структурні елементи: титульний аркуш; анотація; зміст; перелік умовних позначень (за необхідності); основна частина; список використаних джерел; додатки.

Кожен з цих елементів, а також розділи основної частини та додатки мають починатися з нової сторінки.

Наприкінці анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Сукупність ключових слів повинна відповідати основному змісту наукової праці, відображати тематику дослідження і забезпечувати тематичний пошук роботи. Кількість ключових слів становить від п'яти до п'ятнадцяти. Після ключових слів наводиться список публікацій здобувача за темою дисертації. Вказуються наукові праці:

- в яких опубліковані основні наукові результати дисертації;
- які засвідчують апробацію матеріалів дисертації;
- які додатково відображають наукові результати дисертації.

Перелік умовних позначень, символів, одиниць вимірювання, скорочень подається за необхідності у вигляді окремого списку. Додатково їхнє пояснення наводиться у тексті при першому згадуванні. Скорочення, символи, позначення, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться. Основна частина дисертації має містити: вступ; розділи дисертації; висновки.

Обсяг основного тексту дисертації вираховується авторськими аркушами. Один авторський аркуш дорівнює 40 тис. друкованих знаків, враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами, що становить близько 24 сторінок друкованого тексту при оформленні дисертації за

допомогою комп'ютерної техніки з використанням текстового редактора Word: шрифт - Times New Roman, розмір шрифту - 14 pt. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук повинна мати обсяг суспільних і гуманітарних наук - 6,5-9 авторських аркушів, оформлених відповідно до вимог, установлених МОН.

Зверніть увагу на таке. До загального обсягу дисертації не включаються таблиці та ілюстрації, які повністю займають площу сторінки.

Характеристика основних складових дисертації на яку слід звертати увагу наступна.

У вступі подається загальна характеристика дисертації, а саме:

- обґрунтування вибору теми дослідження (висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу з визначенням сутності наукової проблеми або завдання);
- мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Класично мета дослідження формулюється як «обґрунтування теоретико-методологічних основ та розробка практичних рекомендацій щодо (далі вказується проблематика автора)». Сформульовані завдання повинні розкривати дії автора для досягнення поставленої мети. Однозначних вимог щодо кількості завдань дисертаційного дослідження немає, проте логічно припустити, що їх кількість повинна орієнтовно відповідати кількості структурних елементів теоретичного та емпіричного розділів дисертації та узагальнено передбачати останнім завданням надання рекомендацій для вирішення поставленої наукової проблеми;
- методи дослідження. В даному блоці перераховуються використані аспірантом наукові методи дослідження та змістовно відзначається, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та

висновків. Як приклад коректного формулювання можна навести такий: «У дисертації застосовувались такі методи: аналізу і синтезу, наукової абстракції – для дослідження еволюції теоретичних підходів до вивчення сутності корпоративного конфлікту, його фінансових передумов і наслідків, а також уточнення базових категорій та понять, що стосуються формування теоретичних засад їх діагностики і наслідків у банківському секторі; статистичних порівнянь, узагальнення, групування – для аналізу тенденцій розвитку корпоративних конфліктів у банках; систематизації, класифікації, компаративного аналізу – для обґрунтування моделей розвитку корпоративних конфліктів у банківському секторі; кореляційного аналізу – для аналізу взаємозв'язків концентрації власності та організації корпоративних відносин і фінансових результатів банків; абстрактно-логічний, теоретичного узагальнення – для виокремлення проблем виявлення фінансових передумов, наслідків та врегулювання корпоративних конфліктів у банківському секторі України»;

- наукова новизна отриманих результатів. Автору потрібно аргументовано, коротко та чітко представити основні наукові положення, які виносяться на захист, із обов'язковим зазначенням відмінності одержаних результатів від відомих раніше;
- особистий внесок здобувача (якщо у дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувачем опубліковано наукові праці, обов'язково зазначається конкретний особистий внесок здобувача в такі праці або розробки; здобувач має також додати посилання на дисертації співавторів, у яких було використано результати спільних робіт);
- апробація матеріалів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення);

- структура та обсяг дисертації (анонсується структура дисертації, зазначається її загальний обсяг).

За наявності у вступі можуть також вказуватися:

- зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами - вказується, в рамках яких програм, тематичних планів, наукових тематик і грантів, зокрема галузевих, державних та/або міжнародних, виконувалося дисертаційне дослідження, із обов'язковим зазначенням номерів державної реєстрації науково-дослідних робіт і найменуванням організації, де виконувалася робота. При цьому слід врахувати, що тематика НДР повинна відповідати напрямку дисертаційного дослідження;
- практичне значення отриманих результатів - надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх практичного використання. На практиці підтвердженням практичного значення отриманих результатів є довідки, видані уповноваженими особами за їх підписом, печаткою установи із зазначенням реєстраційних номерів та дат видання.

Традиційним при написанні дисертації є наявність трьох розділів:

- Теоретичного;
- Емпіричного;
- Рекомендаційного.

У розділах дисертації має бути вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень здобувача наукового ступеня, зроблено посилання на всі наукові праці здобувача, наведені в анотації. Список цих праць має також міститися у списку використаних джерел.

У разі використання наукових результатів, ідей, публікацій та інших матеріалів інших авторів у тексті дисертації обов'язково повинні бути посилання на публікації цих авторів. Фрагменти оприлюднених (опублікованих) текстів інших авторів (цитати) можуть включатися до

дисертації виключно із посиланням на джерело (крім фрагментів, які не несуть самостійного змістовного навантаження).

Розділи дисертації можуть поділятися на підрозділи (нумерація складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою), пункти (нумерація - з номера розділу, порядкового номера підрозділу і порядкового номера пункту, відокремлених крапкою), підпункти (нумерація - з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту і порядкового номера підпункту, відокремлених крапкою). Розділи, підрозділи, пункти і підпункти нумеруються арабськими цифрами.

При викладі матеріалу слід пам'ятати таке.

В теоретичному розділі аспірантом наводиться огляд основних теоретичних підходів, наукових теорій та концепцій щодо тематики дослідження, надаються визначення основних понять та категорій. На основі викладу теоретико-методологічних положень формується свого роду «ідеальна теорія» функціонування предмету дослідження. Вагомим аспектом який слід враховувати при викладі матеріалу теоретичного розділу є обсяг розділу та допустимий обсяг огляду інших теоретичних джерел. Перший розділ дисертаційної роботи повинен складати від 25% до 30% основного змісту. При цьому, слід врахувати, як при написанні першого розділу так і роботи загалом, що обсяг огляду теоретичних джерел (із зазначенням цитувань) не повинен перевищувати 20% роботи.

В другому емпіричному розділі повинні бути представлені прикладні дослідження автора щодо практичних аспектів окресленої проблематики, розрахунки на основі статистичних даних, математичних моделей, аналіз за потреби правового регулювання проблеми тощо. В даному розділі слід уникати наведення теоретичних положень та надання рекомендацій. Ключовим є проаналізувати практику та окреслити проблеми, які слід вирішити.

В третьому – рекомендаційному розділі слід представити підходи та механізми для вирішення виявлених в процесі емпіричних досліджень проблем. По суті третій розділ повинен давати чітку відповідь якими

субjekтами та за рахунок яких дій може бути вирішена проблема. Абсолютно нормальним є незначна кількість посилань чи цитувань при написанні рекомендаційного розділу, оскільки за своїм змістом він є викладенням власних поглядів автора на вирішення проблеми.

У висновках викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації. При викладі висновків слід уникати описовості тексту. Виклад висновків також повинен лаконічно давати відповідь на запитання на основі чого автором зроблено висновок. Необхідною умовою є кореляція висновків із поставленими завданнями дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (опціонально - в кінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів:

- у порядку появи посилань у тексті;
- в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;
- у хронологічному порядку.

До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації: проміжні формули і розрахунки; таблиці допоміжних цифрових даних; протоколи та акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту, листи підтримки результатів дисертаційної роботи; інструкції та методики, опис алгоритмів, які не є основними результатами дисертації, описи і тексти комп'ютерних програм вирішення задач за допомогою електронно-обчислювальних засобів, які розроблені у процесі виконання дисертації; ілюстрації допоміжного характеру; інші дані та матеріали. За наявності практичного значення отриманих результатів надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання. У разі якщо результати досліджень впроваджено, відомості подаються із зазначенням найменувань організацій, в

яких здійснено впровадження. У цьому випадку додатки можуть містити копії відповідних документів.

Обов'язковим додатком до дисертації є список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення, форма участі). Слід врахувати вагомий момент – публікації повинні відображати новизну отриманих автором результатів. Недопустимо, для прикладу, є наявність публікацій лише щодо перших двох розділів дослідження.

3. РОБОТА НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

Рекомендації до організації навчання.

Робота на практичних заняттях передбачає поглиблене опанування лекційного курсу та вироблення навичок щодо прикладного застосування методології наукових досліджень в маркетингу.

Для досягнення означених цілей під час вивчення дисципліни використовуються:

- дискусії з приводу тематики лекції;
- робота із кейс-завданнями;
- виконання практичних завдань.

Застосування дискусії доцільне з огляду на те, що аспіранти володіють значним ступенем зрілості і самостійності в опрацюванні лекційного матеріалу і формулюванні проблем, в підборі і чіткому представленні власних аргументів, в предметній підготовці до теми дискусії.

В якості кейсових завдань здобувачам наукового ступеня надаються опубліковані праці вчених з подальшим, наскрізним під час навчання та виконання завдань, обговоренням використання дослідниками методології наукових досліджень.

В якості праць для наскрізних кейсових завдань можуть бути використані такі публікації Лауреатів Нобелівської премії з економіки:

1. Stiglitz J. E. Equilibrium in Product Markets with Imperfect Information / Stiglitz J. E. // The American Economic Review. Papers and Proceedings of the Ninety. First Annual Meeting of the American Economic Association. — 1979. — Vol. 69 (2). — P. 339—345.
2. Spence M. Competitive and Optimal Responses to Signals: An Analysis of Efficiency and Distribution / M. Spence // Journal of Economic Theory. — 1974. — Vol. 7. — P. 296—332.

3. Akerlof G. A. The Market for «Lemons»: Quality Uncertainty and the Market Mechanism / George A. Akerlof // The Quarterly Journal of Economics. – 1970. — Vol. 84. — P. 488—500

В якості публікацій для кейсових завдань щодо розуміння відмінностей написання наукових статей теоретичного та прикладного характеру можуть бути використані такі праці:

1. Смовженко Т.С., Денис О.Б. Трансакційні витрати як фінансові передумови появи економічних конфліктів Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2018. – Вип. 4. – С. 102-110.
2. Solntsev S., Zhygalkevych Zh., Kravchenko M. Evaluation of risk impact on implementation of innovation projects within the framework of machine-building quasi-integration structures. Baltic Journal of Economic Studies, 2020, 6(3), 124-135. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-124-135>

Нижче наведені приклади завдань із відповідним переліком тем, які можуть бути використані для поглибленого вивчення дисципліни.

Тема 1

Наука як система знань і сфера людської діяльності

Питання для дискусії:

1. Які основні відмінні риси маркетингу як галузі науки?
2. В яких аспектах маркетинг одночасно відноситься до економічних, гуманітарних та психологічних дисциплін та використовує елементи математичного механізму та теорії імовірності?
3. Чим обумовлена інституціоналізація науки?

Практичне завдання до теми 1

- 1) Охарактеризуйте еволюцію розвитку маркетингу та ключові етапи і особливості становлення маркетингу як галузі науки. Результати представте у вигляді таблиці.

Тема 2

Загально-методологічні основи наукових досліджень

Питання для дискусії:

1. Які функції виконує методологія при виконанні наукового дослідження в маркетингу?
2. Які закони економічної науки та яким чином ви вважаєте за доцільне використовувати при проведенні наукового дослідження в маркетингу?
3. Які економічної теорії та яким чином ви вважаєте за доцільне використовувати при проведенні наукового дослідження в маркетингу?
4. Чому можливі відмінності в термінології в різних дослідників?

Практичні завдання до теми 2:

1. За темою свого дисертаційного дослідження сформулюйте:
 - 1) Декілька наукових ідей.
 - 2) Декілька наукових гіпотез.
 - 3) Власну наукову концепцію.
 - 4) Наукові поняття, які застосовуються в дисертаційному дослідженні. (загальноприйняті та власні).
2. На основі наданих викладачем матеріалів наукових досліджень (кейсових завдань) визначіть які наукові ідеї та гіпотези були у вчених при проведенні дослідження.

Тема 3

Види, етапи та обґрунтування доцільності проведення наукового дослідження

Питання для дискусії:

1. Чому важливим є визначення наукової проблеми та обґрунтування доцільності проведення наукового дослідження?

Практичні завдання до теми 3:

1. Визначте, яку наукову проблему ви вирішуєте під час вашого наукового дослідження.
2. Охарактеризуйте теоретичний етап вашого наукового дослідження.
3. Дайте коротку характеристику емпіричному етапу вашого наукового дослідження.
4. Складіть поетапний план вашого наукового дослідження.
5. На основі наданих викладачем матеріалів наукових досліджень (кейсових завдань) визначіть яку наукову проблему вирішували вчені при проведенні дослідження.

Тема 4**Методи наукових досліджень****Питання для дискусії:**

1. Які методи наукових досліджень найбільш поширені при проведенні наукових досліджень в маркетингу?
2. Які методи наукових досліджень в маркетингу менш поширені і чому?

Практичні завдання до теми 4.

1. Наведіть конкретні приклади застосування наукових методів на основі результатів власного дисертаційного дослідження.
2. На основі наданих викладачем матеріалів наукових досліджень (кейсових завдань) визначіть які методи використовували вчені при проведенні дослідження.

Тема 5**Інформаційне забезпечення наукових досліджень з маркетингу****Питання для дискусії:**

1. Яким чином доцільно організовувати збір та систематизацію інформації наукових досліджень в маркетингу?
2. Чому важливо знати дослідників, які займаються подібною проблематикою?

Практичні завдання до теми 5.

1. Окресліть правову та нормативну базу вашого наукового дослідження та зазначте, які питання вона регламентує. Результати оформіть у вигляді таблиці.
2. Зазначте, які на яких наукових теоріях ґрунтується наукова база вашого наукового дослідження та яким чином ви вважаєте за можливе їх використовувати.
3. На основі наданих викладачем матеріалів наукових досліджень (кейсових завдань) визначіть які джерела інформації використовували вчені при проведенні дослідження.

Тема 6

Підготовка та написання наукової статті з дотриманням правил академічного письма та доброчесності

Питання для дискусії:

1. У чому є певні відмінності у структурі викладу матеріалу статті у вітчизняних та зарубіжних наукових журналах?
2. Які відмінності наукової статті як друкованої наукової праці?
3. У чому суть принципів академічної доброчесності та чому їх слід дотримуватися?

Практичні завдання до теми 6:

1. Підготуйте короткий план та опис ідей для наукової статті за тематикою вашої дисертаційної роботи.
2. Сформулюйте анотації до окремих частин вашого дисертаційного дослідження.
3. На основі наданих викладачем матеріалів наукових досліджень (кейсових завдань) визначіть які відмінності між написанням статей теоретичного та емпіричного характеру.

Тема 7

Написання дисертаційної роботи: вимоги до змісту та оформлення

Питання для дискусії:

2. Що слід враховувати при підготовці дисертації?
3. Яким чином потрібно дотримуватися принципів академічної доброчесності і чому?

Практичні завдання до теми 7.

1. Сформулюйте мету, завдання, об'єкт та предмет вашого дисертаційного дослідження.
2. Сформулюйте кілька висновків щодо отриманих вами результатів дисертаційного дослідження.
3. Дайте характеристику структурним елементам вашого дослідження, результати представте у вигляді таблиці.

ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СЕМЕСТРОВОГО ЗАВДАННЯ.

Індивідуальна робота - це важливий етап у вивченні дисципліни «Методологія наукових досліджень в маркетингу». Її цілі:

1. Сприяти формуванню у студентів компетентності та програмних результатів навчання з дисципліни (здійснювати самостійні дослідження наукового і прикладного характеру в сфері маркетингу чи на межі предметних галузей економіки, управління та адміністрування з метою встановлення траєкторії розвитку реальних ринкових процесів і поведінки ринкових суб'єктів; розуміти методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях).

2. Розвинути навички вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми сучасного маркетингу, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних міжнародних наукових виданнях.

Під час вивчення дисципліни здобувачі виконують індивідуальне завдання у вигляді розрахункової роботи, яка передбачає написання оглядової праці у вигляді наукової статті прикладного характеру із обов'язковою розрахунковою частиною та висновками.

Рекомендації щодо виконання:

Процес виконання індивідуального завдання включає декілька етапів, а саме:

- вибір теми;
- підготовка до написання;
- проведення розрахунків та формування тексту;
- оформлення роботи;
- презентацію та обговорення результатів з викладачем та іншими здобувачами.

Тематику публікації та науковий журнал аспірант обирає самостійно відповідно до теми дисертаційного дослідження.

Аспірант, працюючи над статтею, повинен продемонструвати своє розуміння вимог щодо публікації наукових праць, вміння ставити наукову проблему та самостійно вирішувати окреслені в публікації завдання.

Пропозиції та висновки роботи повинні мати високий рівень обґрунтування, на основі використання статистичної інформації, коректного вибору теоретичної бази, методології та методів досліджень, застосуванням розрахунків та обчислень.

Стаття повинна містити елементи наукової новизни та\або практичної цінності.

Текст повинен бути відредагованим, стилістично витриманим, з дотриманням всіх принципів стилістики та академічної доброчесності.

Рекомендації щодо виступу:

При представленні доповіді на основі публікації здобувачу необхідно лаконічно та науково обґрунтовано викласти результати проведеного дослідження із зазначенням основних його складових:

- мети дослідження,
- завдань дослідження,
- наукової проблеми на вирішення якої спрямоване дослідження,
- методів вирішення поставлених завдань,
- основних отриманих результатів під час дослідження,
- висновків та перспектив подальших досліджень.

Орієнтовний час на представлення результатів індивідуального завдання 5-7 хвилин.

В подальшій дискусії щодо обговорення результатів проведеного дослідження доповідач повинен аргументовано відповісти на запитання та зауваження аудиторії.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.

Самостійна робота аспірантів передбачена у вигляді більш глибокого опрацювання теоретичних матеріалів лекцій, кейсових завдань, підготовки до модульної контрольної роботи, написання аналітичної роботи та підготовки до складання іспиту.

Крім опрацювання лекційного матеріалу для самостійної роботи здобувачів наукового ступеня можуть бути використані такі завдання:

1. Дослідіть еволюцію розвитку маркетингу та ключові етапи і особливості становлення маркетингу як напрямку науки.

2. Ознайомтеся з науковими публікаціями Лауреатів Нобелівської премії з економіки таких як Джордж Стіглер (за новаторські дослідження промислових структур, функціонування ринків, причин та наслідків державного регулювання), Джордж Акерлоф та Майкл Спенс (за аналіз ринків з асиметричною інформацією). Визначте як саме використовували методологію наукових досліджень вчені.

3. Ознайомтеся з науковими публікаціями теоретичного та прикладного характеру викладачів кафедри.

4. Сформулюйте розширений глосарій основних термінів, пов'язаних з забезпеченням наукових досліджень в маркетингу, а також наведіть конкретні приклади на основі результатів власного дослідження:

- 1) Науковий факт.
- 2) Науковий принцип.
- 3) Наукова методика.
- 4) Науковий метод.
- 5) Наукове поняття.
- 6) Наукова концепція.
- 7) Науковий закон.
- 8) Наукова теорія.
- 9) Науковий закон.

5. Сформулюйте короткий глосарій основних визначень, які є у вашому дослідженні.
6. Складіть поетапний план вашого наукового дослідження. Результати представте у вигляді таблиці.
7. Дослідіть специфіку використання методів досліджень, пов'язаних з забезпеченням наукових досліджень в маркетингу.
8. На основі вивчення інформаційного забезпечення наукових досліджень з маркетингу складіть перелік:
 - джерел інформації, якими ви плануєте користуватися під час проведення вашого наукового дослідження.
 - науковців, тематика яких наближена до тематики вашого наукового дослідження.
 - наукових журналів з маркетингу де публікуються результати наукових досліджень, що можуть бути використані при проведенні вашого наукового дослідження.
9. Підготуйте наукову статтю за тематикою вашої дисертаційної роботи та виступ з представленням основних результатів наукової статті.

Рекомендації щодо виконання:

1. Завдання виконується одним здобувачем наукового ступеня самостійно.
2. Завдання 4, 5, 6, 8 та 9 оформляються на аркушах А4 в такому обсязі:
 - розширений глосарій основних термінів основних термінів, пов'язаних з забезпеченням наукових досліджень з наведенням конкретних прикладів на основі результатів власного дисертаційного дослідження – 7-10 аркушів;
 - короткий глосарій основних визначень, які є у дослідженні аспіранта (2-4 аркуші);
 - поетапний план наукового дослідження (2-4 аркуші);

- перелік джерел інформації, якими планує користуватися здобувач під час проведення вашого наукового дослідження (мінімум 10 джерел, що включає бази даних, ресурси із статистичною інформацією, бібліотеки, сайти аналітичних агенств тощо);
- перелік науковців, тематика яких наближена до тематики наукового дослідження здобувача (мінімум 10 дослідників із зазначенням їх публікацій);
- перелік наукових журналів з маркетингу де публікуються результати наукових досліджень з маркетингу, що можуть бути використані при проведенні наукового дослідження (мінімум 7 наукових журналів, в тому числі зарубіжних);
- наукова стаття (0,5-0,7 д.а.);
- текст короткого виступу з представленням основних результатів наукової статті (3 сторінки)

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Дайте визначення поняттю «наука».
2. Що є метою науки?
3. У чому полягають завдання науки?
4. Які характерні риси, притаманні науці?
5. Які функції виконує наука?
6. У чому виражається фрагментарність науки?
7. Як класифікують науки?
8. Які відмінні від інших наук риси дисципліни маркетингу?
9. Дайте визначення поняттю «наукове дослідження».
10. Як трактують поняття «методологія»?
11. Які функції виконує методологія при виконанні наукового дослідження?
12. Що узагальнено включає методологічний апарат будь-якого наукового дослідження?
13. Яка структура методології?
14. Що таке наукова теорія?
15. Яким чином виникає нова наукова теорія?
16. Які до нової теорії висуваються вимоги?
17. Що таке наукова гіпотеза?
18. Які три стадії проходять у своєму розвитку гіпотези?
19. Дайте визначення поняттю «наукова ідея».
20. На чому базується наукова ідея?
21. Що ви розумієте під науковим законом?
22. Які закони науки ви знаєте?
23. Що таке наукова концепція?
24. Що ви розумієте під науковим поняттям?
25. Яким вимогам повинне відповідати визначення терміну?
26. Що називають називають понятійним апаратом тієї чи іншої науки?
27. Що ви розумієте під методом дослідження?
28. У чому суть наукової методики?

- 29.Що таке принцип?
- 30.Як ви розумієте принцип системності?
- 31.Як ви розумієте принцип єдності теорії та практики?
- 32.Як ви розумієте принцип детермінізму?
- 33.Що таке факт в науці?
- 34.Що є метою фундаментальних досліджень?
- 35.Чому фундаментальні дослідження мають найвищий ступінь невизначеності?
- 36.Що є метою прикладних досліджень?
- 37.Охарактеризуйте суть теоретичного етапу дослідження?
- 38.Дайте характеристику емпіричного етапу наукового дослідження.
- 39.Під час якого етапу дослідник повинен описати кожний факт термінами науки у межах якої ведеться дослідження, відібрати з усіх фактів найбільш типові, класифікувати факти за їх сутністю, з'ясувати наявні зв'язки між відібраними фактами?
- 40.Як відбувається постановка наукової проблеми?
- 41.Що є метою наукового дослідження?
- 42.Що є об'єктом дослідження?
- 43.Що є предметом дослідження?
- 44.Яка послідовність виконання науково-дослідницької роботи?
- 45.Яка основна функція методу наукового дослідження?
- 46.Що є основними компонентами методики дослідження?
- 47.Як методи пізнання узагальнено поділяються?
- 48.Які ви знаєте методи теоретичного дослідження?
- 49.Які методи емпіричного дослідження?
- 50.Які методи, використовувані на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження?
- 51.У чому суть методу ідеалізації?
- 52.У чому суть методу формалізації.?
- 53.Охарактеризуйте аксіоматичний метод.

54. У чому суть методу спостереження?
55. У чому суть методу порівняння?
56. У чому суть методу методу вимірювання?
57. У чому суть методу методу експерименту?
58. Що для проведення науково-пошукового експерименту потрібно?
59. Охарактеризуйте суть методу абстрагування.
60. Які виділяють види абстракції?
61. У чому суть методу аналізу?
62. У чому суть методу синтезу?
63. Що дає використання методу аналізу?
64. Що таке класифікація предметів і явищ?
65. Охарактеризуйте індуктивний метод.
66. Охарактеризуйте дедуктивний метод.
67. У чому суть методу моделювання?
68. Як моделі поділяються?
69. Які критерії якості наукової інформації?
70. Які документи належать до первинних?
71. Які документи належать до вторинних?
72. Що формує інформаційну базу дослідження?
73. Назвіть джерела інформації, якими слід користуватися під час проведення наукового дослідження в маркетингу?
74. Як під час наукового дослідження слід застосовувати теорії і концепції економіки?
75. Коли під час наукового дослідження доцільно використовувати законодавчі акти з питань регулювання маркетингової діяльності?
76. Яка роль звітних та статистичних матеріалів під час проведення наукового дослідження?
77. Як під час наукового дослідження слід аналізувати тексти дисертацій та авторефератів за тематикою дисертаційного дослідження?

78. Як під час наукового дослідження слід застосовувати пошук за напрямком дослідження в системі Google Scholar?
79. Дайте характеристику науковій статті.
80. Яким вимогам повинна відповідати наукова стаття?
81. Які характеристики наукової статті?
82. Яка найбільш поширена структура наукової статті?
83. Як повинна бути викладена анотація в науковій статті?
84. Які основні вимоги до викладу матеріалу у вступі та постановці проблеми наукової статті?
85. Яким чином доцільно представляти аналіз останніх досліджень у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор в науковій статті?
86. Як слід формулювати мету статті?
87. У чому суть дотримання принципів академічної доброчесності?
88. Яким чином повинні бути викладені основні результати дослідження в науковій статті?
89. Які повинна мати основні структурні елементи дисертація?
90. Який обсяг повинен бути дисертації?
91. Що не включається до загального обсягу дисертації?
92. Що не включається до загального обсягу дисертації?
93. Як класично мета дослідження формулюється?
94. Яким чином повинні бути сформульовані завдання в дисертації?
95. Яким чином повинні бути представлені методи дослідження, які використовував здобувач?
96. Як повинна бути написана наукова новизна отриманих результатів?
97. У яких випадках здобувач відносить наукові здобутки до пункту «вперше»?
98. У яких випадках здобувач відносить наукові здобутки до пункту «вдосконалено»?

99. У яких випадках здобувач відносить наукові здобутки до пункту «дістало подальшого розвитку»?
100. Як зазначається особистий внесок здобувача?
101. Що включає апробація матеріалів дисертації?
102. Як повинен зазначатися зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами?
103. Що є підтвердженням практичного значення отриманих результатів?
104. Що повинно бути викладене в першому теоретичному розділі дисертації?
105. Який відсоток від основного змісту роботи повинен займати перший розділ?
106. Який відсоток обсягу роботи не повинен перевищувати огляд теоретичних джерел (із зазначенням цитувань)?
107. Чого слід уникати при написанні теоретичного розділу дисертації?
108. Що є ключовим при написанні емпіричного розділу дослідження?
109. Чого слід уникати при написанні емпіричного розділу дисертації?
110. Що має бути висвітлено в третьому – рекомендаційному розділі дисертації?
111. Чого слід уникати при написанні рекомендаційного розділу дисертації?
112. Чому абсолютно нормальним є незначна кількість посилань чи цитувань при написанні рекомендаційного розділу?
113. Які вимоги до написання висновків дисертації?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна література:

1. Денис О.Б. Методологія наукових досліджень в маркетингу: навчально-методичний комплекс : навчальний посібник для здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 075 «Маркетинг» / О.Б. Денис, Н.С. Кубишина. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 61 с.
2. Костін Ю. Д. Теорія і методологія наукових досліджень : навчальний посібник для студентів (магістрів) усіх форм навчання / Ю.Д. Костін, Т.В. Полозова, І.А. Шейко, Д.Ю. Костін. Харків : ХНУРЕ, 2021. - 152 с.
3. Бодров, В. Г. Методологічне та інструментальне забезпечення наукових досліджень : навчальний посібник / В.Г. Бодров, Л.Л. Лазебник, С.В. Онишко, В.А. Рожко, О.А. Шевчук. Університет державної фіскальної служби України. - Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. - 323 с.
4. Медвідь, В. Ю. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях) : навчальний посібник / В.Ю. Медвідь, Ю.І. Данько, І.І. Коблянська. - Суми : Університетська книга, 2020. - 218 с.
5. Тимошенко І. В. Основи наукових досліджень: методологія і практика : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей / І.В. Тимошенко, В.І. Сідоров, О.М. Нащекіна ; за загальною редакцією І.В. Тимошенко Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. - 251 с.
6. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 236 с. Режим доступу:
http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf
7. Методологія наукових досліджень [Текст]: навч.посіб./ В.С. Антонюк, Л.Г.Полонський, В.І.Аверченко, Ю.А. Малахов. – К.: НТУУ «КПІ», 2015.-276 с.-Бібліограф. С.254-262

8. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю.Г. Бургу– К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 142 с. Режим доступу: http://isp.kiev.ua/images/Page_Image/Library/Methodology_Zatserkovny_Tishayev_Demidov.pdf

Додаткова література:

9. Akerlof G. A. The Market for «Lemons»: Quality Uncertainty and the Market Mechanism / George A. Akerlof // The Quarterly Journal of Economics. – 1970. — Vol. 84. — P. 488—500
10. Solntsev S., Zhygalkevych Zh., Kravchenko M. Evaluation of risk impact on implementation of innovation projects within the framework of machine-building quasi-integration structures. Baltic Journal of Economic Studies, 2020, 6(3), 124-135. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-124-135>
11. Spence M. Competitive and Optimal Responses to Signals: An Analysis of Efficiency and Distribution / M. Spence // Journal of Economic Theory. — 1974. — Vol. 7. — P. 296—332.
12. Stiglitz J. E. Equilibrium in Product Markets with Imperfect Information / Stiglitz J. E. // The American Economic Review. Papers and Proceedings of the Ninety. First Annual Meeting of the American Economic Association. — 1979. — Vol. 69 (2). — P. 339—345.
13. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень : підручник / М.Т. Білуха. — Київ : АБУ, 2002. — 480 с.
14. Богуцька К.І.. Презентації до лекцій з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень у біології». Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/prezentazy_do_lekmond_y_potyky_2014.pdf
15. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності „Облік і оподаткування”. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 174 с. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/>

16. Денис О.Б., Делас В. А Перспективи використання технології blockchain на фінансових ринках. Причорноморські економічні студії. 2019. № 45. С. 140-144.
17. Денис О.Б. Специфіка інформаційної асиметрії в банках. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 19. С. 122-124.
18. Денис О.Б. Суть та специфіка корпоративних конфліктів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2016. Вип. 17 (1). С. 12-14.
19. Корягін, М. В. Основи наукових досліджень : навчальний посібник / М.В. Корягін, М.Ю. Чік. - Київ : Алерта, 2019. – 490 с
- 20.** Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень [Текст] : навч.- метод. посібн. / Н. М. Краус ; Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка, каф. екон. теорії та регіон. економіки. – Полтава : Оріяна, 2012. – 180 с.
21. Кубишина Н.С. Барановська А.А.« Інноваційна стратегія в системі забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств альтернативної енергетики « Електронний варіант /Актуальні проблеми економіки і управління ,випуск 10.2016 р.
22. Кубишина Н.С. Гутова С. Модель реалізації іноваційної політики підприємства на ринку Веб-розробки // Економічний вісник Національного технічного університету України;Київський політехнічний інститут . – 2020.
23. Кубишина Н.С. Стасевич А.П. Розроблення моделі нового товару ТМ «Молокія казкова» на споживчому ринку. Економічний вісник НТУУ «КПІ» : ВПІ ВПК «Політехніка». – 2017 ч.2. – № 14
24. Маркетингове забезпечення інноваційних процесів промислових підприємств: монографія [електронне видання] / Н. С. Кубишина, С. О. Лебеденко, Є. В. Гнітецький, О. В. Черненко та ін. – Київ : НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського», 2017. - 166 с.
25. Маркетинговий механізм впровадження інноваційних розробок підприємствами енергетичного машинобудування . Монографія

- /Н.С.Кубишина, О.Ю.Цапук, С.О.Солнцев . – Київ : НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського», 2017. - 220 с.
26. Методика написання наукової статті. Електронний ресурс. Режим доступу: http://journal.insat.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Metoduka_statti_ukr_.pdf
27. Методологія наукових досліджень. Власенко Л., Ладанюк А., Кишенько В. – К.: Ліра.- 2018.-352 с.
28. Наказ МОН. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>
29. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 352 с. Режим доступу: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.pdf
30. Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студентів спеціальностей «Туризм», «Готельно-ресторанна справа», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / С. О. Юрченко, О. Є. Юрченко – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 204 с
31. Пілюшенко В.Л., Шкрабак І.В., Славенко Е. І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: Навчальний посібник. — К.: Лібра, 2004. — 344 с.
32. Смовженко Т.С. Денис О.Б. Агентські витрати як фінансові передумови появи корпоративних конфліктів / Т. С. Смовженко, О.Б. Денис// Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. - 2017. - Вип. 2. - С. 213-220. (Web of Science).
33. Смовженко Т.С., Денис О.Б. Трансакційні витрати як фінансові передумови появи економічних конфліктів Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2018. – Вип. 4. – С. 102-110
34. Стеченко Д.М. Методологія наукових досліджень : підручник / Д.М. Стеченко, О.С. Чмир. — К. : Знання, 2007. — 317 с.

35. Цехмістрова Г.С. Методологія наукових досліджень. Навчальний посібник. — К.: Видав. дім «Слово», 2008. — 280 с. — С.101-135
36. Чубатенко О.М., Кириленко О.М. Наука як соціальний інститут та об'єкт політичного управління. Регіональні студії. №12. С. 30-35
37. Чупріна Н. В. Методологія сучасних наукових досліджень [Текст] : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / Н. В. Чупріна ; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. — К. : КНУТД, 2009. — 246 с.
38. Юрченко С. О. Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студентів спеціальностей «Туризм», «Готельно-ресторанна справа», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. — 204 с.